

Editorial

Δεκατέσσερις μήνες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ), η πολιτική του D. Trump γεννά βαθιά ανησυχία τόσο για την εξέλιξη της δημοκρατίας στο εσωτερικό της Χώρας του όσο και για την παγκόσμια ειρήνη. Υπό το καθεστώς τέτοιων κρίσιμων συνθηκών, που ξυπνούν μνήμες μεσοπολέμου, δεν είναι λίγοι αυτοί που αναρωτιούνται αν μια έννομη τάξη πρέπει να λαμβάνει τα απαραίτητα προληπτικά μέτρα ώστε να ανακόψει την πορεία προς την εξουσία ενός εχθρού των δημοκρατικών θεσμών. Καθώς, όμως, τέτοια μέτρα επιφέρουν πολύ σοβαρούς περιορισμούς της πολιτικής ελευθερίας στο όνομα της προστασίας του πολιτικού ανταγωνισμού, η λήψη τους συνεπάγεται ένα ιδιαίτερα σημαντικό κόστος για το κράτος δικαίου αλλά και για την ίδια τη δημοκρατία. Η σχετική προβληματική, που έχει απασχολήσει και στο παρελθόν τη Νομαρχία (βλ. τα Editorials της [13.3.2024](#) και της [27.2.2025](#)), τυποποιείται συνήθως ως δίλημμα ανάμεσα στην ανεκτική και τη μαχόμενη δημοκρατία.

Η πρώτη θεωρητική επεξεργασία της ανάγκης κήρυξης εκτός νόμου του πολιτικού εχθρού έγινε από τον C. Schmitt το καλοκαίρι του 1932, λίγες εβδομάδες πριν τη διεξαγωγή των εκλογών που θα σηματοδοτούσαν τον πολιτικό θρίαμβο του A. Hitler. Σε αυτή τη συγκυρία, ο Schmitt υποστήριξε ότι ένα κόμμα πρέπει να τίθεται υπό απαγόρευση, εφόσον εικάζεται βάσιμα ότι «εάν κατακτήσει νόμιμα την εξουσία, θα χρησιμοποιήσει νόμιμα μέσα για να εδραιώσει την κατοχή της εξουσίας και να κλείσει την “πόρτα της νομιμότητας” πίσω του» (βλ. C. Schmitt, *Legality and Legitimacy*, Duke University Press, 2004, σ. 34). Πέντε χρόνια αργότερα, ο K. Lowenstein εισήγαγε στο έργο του τον όρο «μαχόμενη δημοκρατία» και τον ενέταξε στο πλαίσιο μιας συνεκτικής θεωρίας (βλ., αντί άλλων, Karl Lowenstein, *Ο εισηγητής της μαχόμενης δημοκρατίας, Μετάφραση – Εισαγωγή: Γ. Θ. Ζώης*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2025). Η σχετική ιδέα επρόκειτο να ηγεμονεύσει στη μεταπολεμική Γερμανία και, μάλιστα, θα αποτυπωνόταν στο άρθρο 21 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης, το οποίο χορήγησε στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο την αρμοδιότητα να κηρύσσει αντισυνταγματικά τα κόμματα που αποσκοπούσαν στην εξάλειψη της δημοκρατικής τάξης.

Στη Χώρα μας, μετά την εμπειρία της δικτατορίας, η Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή αποφάσισε να εναρμονιστεί με τη λαϊκή απαίτηση και να έρθει σε ρήξη με την κληρονομιά του παρασυντάγματος και της πολυετούς απαγόρευσης του ΚΚΕ, απορρίπτοντας το 1975 την εισαγωγή του μοντέλου της μαχόμενης δημοκρατίας.

Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια, η αποσταθεροποίηση των αντιπροσωπευτικών θεσμών όχι μόνο σε διεθνές αλλά και σε εθνικό επίπεδο άνοιξε εκ νέου τη συζήτηση περί των μέσων άμυνας του δημοκρατικού πολιτεύματος, και μάλιστα όχι μόνο στο πεδίο της θεωρίας. Από τη μία πλευρά, η πολιτική εξουσία ανέλαβε αλλεπάλληλες, και συχνά φωτογραφικές, νομοθετικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να δυσχεράνει ή και να αποκλείσει τη συμμετοχή στις εκλογές σε αντιδημοκρατικά κόμματα. Από την άλλη, η δικαστική εξουσία προχώρησε σε αμφιλεγόμενες δυναμικές ερμηνείες του άρθρου 29 του Συντάγματος, στο πλαίσιο των οποίων υιοθέτησε διατυπώσεις, όπως αυτή της «αυτοπροστασίας της μαχόμενης ελληνικής δημοκρατίας», που παραπέμπουν σε απόπειρα υποκατάστασης του αναθεωρητικού νομοθέτη (ΑΕΔ 8/2023) ή έφτασε ακόμη και στο σημείο να αφήσει τρεις κενές έδρες στην ελληνική Βουλή, αντί να επιλέξει την ανακατανομή τους ή τη διεξαγωγή επαναληπτικών εκλογών (ΑΕΔ 9-10/2025). Πρόκειται για φαινόμενα που έχουν συντελέσει στην περαιτέρω κανονιστική αποδυνάμωση ή και την αποκένωση του Συντάγματος.

Η συνταγματική πραγματικότητα, όμως, δεν χαρακτηρίζεται μόνο από τους αλυσιτελείς ακτιβισμούς του νομοθέτη και των ανώτατων δικαστών που θέτουν εν αμφιβόλω το κράτος δικαίου, χωρίς να αποτρέπουν την ανασύνταξη των εχθρών της δημοκρατίας. Σε μια άλλη κρίσιμη στιγμή, η ανεκτική ελληνική δημοκρατία φάνηκε ικανή να αυτοπροστατευθεί απέναντι στη φασιστική απειλή με τα μέσα που της απονέμουν το Σύνταγμα και οι νόμοι. Αυτό απέδειξε η προχθεσινή απόφαση του Πενταμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, το οποίο καταδίκασε τελεσίδικα ως μέλη εγκληματικής οργάνωσης τα πρόσωπα που απάρτιζαν τον οργανωτικό πυρήνα της πολιτικά περιθωριοποιημένης πλέον Χρυσής Αυγής. Αληθινά μαχόμενη και βιώσιμη δεν είναι υποχρεωτικά η δημοκρατία που αποδέχεται να αλλοιώσει τους θεμελιώδεις κανόνες. Μπορεί να είναι η δημοκρατία που όχι μόνον σέβεται το κράτος δικαίου, αλλά επιπλέον στηρίζεται στους συνειδητοποιημένους πολίτες της, οι οποίοι, δείχνοντας την «αφοσίωσή» τους σε αυτήν, υπερασπίζονται καθημερινά τα δικαιώματά τους, τηρώντας τις υποχρεώσεις τους και ελέγχοντας αυστηρά κάθε δημόσια ή ιδιωτική εξουσία, ώστε να μην αποκτήσουν ποτέ δύναμη ούτε οι εχθροί της δημοκρατίας ούτε οι ψευδεπίγραφοι φίλοι της.

Η μελέτη του Βασίλη Παπαγιάννη σχολιάζει την [απόφαση που εξέδωσε στις 4 Μαρτίου 2024 το Supreme Court των ΗΠΑ](#) στην υπόθεση *Trump v. Anderson*, η οποία αφορούσε το ζήτημα του αποκλεισμού του D. Trump από τις προεδρικές εκλογές. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, παρ' ότι τα γεγονότα της 6^{ης} Ιανουαρίου 2021 στο Καπιτώλιο συνιστούσαν ανταρσία, το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο φάνηκε δειλό. Αντί, δηλαδή, να εξετάσει τα πραγματικά περιστατικά και να προβεί

στη νομική τους εκτίμηση, το Supreme Court προτίμησε να ακυρώσει την απόφαση του πολιτειακού δικαστηρίου του Colorado για δικονομικούς λόγους και, ως εκ τούτου, να επιτρέψει τη συμμετοχή του Trump στις εκλογές. Σύμφωνα με τη βασική σκέψη της σχολιαζόμενης απόφασης, ένα πολιτειακό δικαστήριο δεν μπορεί να αποκλείσει την υποψηφιότητα κάποιου για ένα ομοσπονδιακό αξίωμα, καθώς σε μια τέτοια περίπτωση η ποικίλομορφία των νομοθεσιών των Πολιτειών θα προκαλούσε ανασφάλεια δικαίου. Όπως επισημαίνει ο Παπαγιάννης, το Δικαστήριο απέφυγε στην πραγματικότητα να ασκήσει τα συνταγματικά του καθήκοντα, προκειμένου να μην επηρεάσει τις πολιτικές ισορροπίες μέσω του αποκλεισμού του υποψηφίου ενός από τα μεγάλα κόμματα. Σε μια συγκυρία, όμως, κατά την οποία τα δημοκρατικά πολιτεύματα απειλούνται σε διεθνές επίπεδο, η απόφαση του Supreme Court αποδυνάμωσε την κανονιστική δύναμη των ρυθμίσεων αυτοπροστασίας του πολιτεύματος και, κατ' αυτόν τον τρόπο, σηματοδότησε μεν τον θρίαμβο της ανεκτικής επί της μαχόμενης δημοκρατίας, πλην όμως ανέδειξε, κατά τον συγγραφέα, μια αφελή πτυχή της δημοκρατίας.